

SZÉCHENYI
ISTVÁN
EGYETEM

Széchenyi István Egyetem
Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola
Doktori Iskola vezetője: *Dr. Szigeti Péter DSc.* egyetemi tanár

DR. FARKAS ÁDÁM

*Az állam fegyveres védelmének alapvonalai és Kiegyezést követő
polgári evolúciója*

DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Témavezető:

PROF. DR. MEZEY BARNA DSC
tanszékvezető egyetemi tanár
(ELTE)

DR. BARNA ATTILA PHD
tanszékvezető egyetemi docens
(SZE DFK)

Budapest, 2018.

TARTALOMJEGYZÉK

Tartalomjegyzék.....	2
A kutatási feladat megjelölése.....	3
Az értekezés hipotézisei, kutatási módszerei és felépítése	6
1. Az értekezés hipotézisei.....	6
2. A kutatás módszertana	7
3. Az értekezés felépítése.....	8
A kutatás tudományos eredményeinek összefoglalása és azok alkalmazhatósága	10
1. A kutatás tudományos eredményeinek összefoglalása	10
2. A kutatás tudományos eredményeinek alkalmazhatósága	13
A Szerző tudományos szempontból releváns publikációi.....	15
1. Kötetek és jogforrás-válogatások.....	15
2. Könyvfejezetek, folyóiratcikkek és más szaktanulmányok	15
3. Recenziók, portrék és más közlemények	19

A KUTATÁSI FELADAT MEGJELÖLÉSE

A doktori értekezés alapvetően az állam intézményesített erőszak képességét, annak elméleti, történeti, rendszertani kérdéseit vizsgálja. Megállapításaim szerint ezt a témát a hazai állam- és jogtudomány sok tekintetben elhanyagolta, így a jelenlegi változó biztonsági környezetben a jogalkotó jelentős tudományos háttér hiányában kényszerül e terület módosítására, megújítására. A téma a negatív irányba dinamikusan változó biztonsági környezet, az ingadozó nemzetközi viszonyrendszer, az új típusú biztonsági kihívások és ezekre figyelemmel az állam védelmi képességeinek fejlesztése és megújítása miatt belátható aktualitással bír.

A fegyveres védelem terén az aktualitások ellenére az elmúlt évtizedekben az ad hoc, egyes konkrét kihívásokra reagáló változások voltak meghatározóak, miközben a fegyveres védelem rendszerének 1989-ben kialakított szisztémája már jó ideje felülvizsgálatra szorul. Ennek fő oka, hogy az 1989-es konstrukció egy teljesen eltérő biztonsági és nemzetközi környezetben, valamint egy markánsan eltérő belpolitikai miliőben került kialakításra. Egy ilyen felülvizsgálathoz azonban szükségzerű a fegyveres védelem átfogó vizsgálata is, valamint a döntéshozók tudományos megállapításokkal történő támogatása, amely téren Magyarország jelentős adósságokat halmozott fel úgy az elméleti, mint a rendszertani és a történeti vonatkozásokban. Kutatásom és értekezésem ezen adósságok kiegyenlítéséhez szeretne hozzájárulni, felhasználva ehhez az elmúlt években végzett tudományos vizsgálódásaim eredményeit, valamint a Honvédelmi Minisztérium Jogi Főosztályán szerzett gyakorlati tapasztalatokat, illetve mindezek szintézisét.

Kutatásomat egy olyan korszak végén kezdtem meg, amelyben a nagyhatalmakat – pontosabban azok vezetését – leszámítva a nyugati civilizációban alapvetésnek tűnt, hogy az állami erőszak és a fegyveres védelem egy olyan alrendszer, amelyet csak a legminimálisabb mértékig szükséges fenntartani. Sokáig tartotta magát az a gondolat, amely szerint a Szovjetunió összeomlása utáni világ már nem indokolja a fegyverkezést és a fegyveres megújulást, hanem egy békésebb, nyitottabb, befogadóbb, a gazdasági kapcsolatokat hangsúlyozó globális világ kialakulásával kecsegtet, melyhez egy klasszikus hatalmi karakterében minimalizált állam is elégséges, aminek jelentős hozadéka az is, hogy a védelemre szánt költségeket a funkció jelentőségének csökkenése miatt el lehet vonni. Az állam és erőszak viszonya, az önvédelmi képesség és ezeknek a jogállami szabályozása terén

időről-időre szükséges megújulás, mint alapvetések, mintha kivesztek volna az Európai gondolkodásból.

Az új évezred elejére azonban egyértelművé vált, hogy ez a fajta szemlélet megbukott. A délszláv válság katonai rendezése, a kétezres évek terrortámadásai az Amerikai Egyesült Államokban és Európában, majd az ezeket követő közel-keleti háborúk, a grúz-orosz konfliktus, az arab tavasz, majd az észak-afrikai és közel-keleti összeomlások, a szír polgárháború és az Iszlám Állam felemelkedése, az ukrán válság, majd az orosz hibrid hadviselés, a kiújuló európai terrorfenyegetettség és a migrációs válság jelentős véráldozatokkal mutatott rá arra, hogy a 21. század korántsem olyan békés, biztonságos és a védelmet mellőzni engedő jelleget öltött, mint amit sokan – a gazdasági haszonszerzés és a jóléti szolgáltatások fokozása érdekében – prognosztizáltak az 1990-es évek elején.

Ennek legjelentősebb bizonyítékait talán az egyes nemzetállami lépések és törekvések mellett az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének döntései adják, amelyek egyértelművé tették a katonai képességek fokozásának igényét, a Szövetség keleti részén történő jelenlétfokozást, valamint a kibertér hadszíntérré nyilvánítását is. Ez azonban a költségvetési kihívások mellett meggyőződésem szerint jelentős eszmei, államszervezési és végső soron állam- és jogtudományi kihívást is jelentenek az olyan államok számára, ahol az elmúlt évtizedekben ennek a szemléletnek a szöges ellentéte volt „divatban”. Erre tekintettel kutatásom során több alapkérdést is át kellett tekinteni a rendszertani megközelítés előtt.

A fentiekre figyelemmel értekezésemben az állam és az erőszak viszonyától, az állami erőszakképesség történetileg és elméleti megközelítésben is fundamentális jellegétől indultam ki. Ezek alapján vizsgáltam a fegyveres védelem, mint államszervezési és jogi szabályozási feladatrendszer sajátosságait. E körben szükségesnek tartottam a szabályozás rendszerszintűsége terén kitekinteni az angolszász és német felfogásra, majd munkafogalmakat alkotni az állam erőszak képességét megjelenítő intézményekre. Ezeket neveztem *katonai karakterű szerveknek* az elméleti rendszerezés és a rendszerszemléletű megközelítés érdekében. Az ezekből felépülő állami alrendszert és funkcióösszességet pedig *az állam fegyveres védelmi rendszerének* neveztem. Ez utóbbi az angolszász felfogás ’nemzetbiztonsági rendszer’ szemléletének hazai transzformációját is szolgálja, amire építve megvizsgáltam a fegyveres védelem jogi leképezhetőségét és egyes lehetséges fejlesztési irányait is. Ezzel a dolgozat első fele az elméleti és rendszertani vizsgálatot ölelte fel.

Az értekezésben azonban szükségesnek találtam egy nagyobb ívű hazai történeti kitekintést is, ami a dolgozat második részét alkotja. Ennek fő megállapítása az volt, hogy a fegyveres védelem, mint differenciált védelmi funkciókból felépülő állami alrendszer, lényegében az elmúlt bő kétszáz év újdonsága az államfejlődésben. Ennek az az oka, hogy a katonai dominanciájú, a haderőre épülő fegyveres védelmet a 19-20. században váltotta csak fel a több védelmi ágazatra, belső és külső védelmi feladatokra és szervekre tagozódó, differenciált állami fegyveres védelmi rendszer, mivel a komplex biztonság-felfogás a hidegháborúval kezdett csak megerősödni.

1867 és 1944 között tehát hazánkban egyértelműen a katonai védelem fejlesztése és szabályozása mutatkozott a megújulás alapjának, mivel ekkor még a honvédelem rendszere egyben az átfogó védelem szintjét is jelentette. Ezért nélkülözhetetlennek tartottam a honvédelem hazai polgári fejlődését is áttekinteni és ezzel is alátámasztani az első rész megállapításait.

Összességében tehát értekezésem célja, hogy kihangsúlyozza az állam és az intézményesített erőszak közti fundamentális kapcsolatot, valamint rendszertanilag vizsgálja annak fogalmi, elvi, intézményi és szabályozási sajátosságait a polgári jogállamiság kritériumrendszerei szerint és figyelemmel a hazai jogtörténetben meglévő polgári előzményekre javaslatot tegyen egy új rendszerszerű megközelítés hazai kialakítására, illetve elfogadására.

AZ ÉRTEKEZÉS HIPOTÉZISEI, KUTATÁSI MÓDSZEREI ÉS FELÉPÍTÉSE

1. Az értekezés hipotézisei

A fentebb összefoglalt kutatási feladat *főbb hipotéziseiként a következőket jelöltem meg:*

- 1. Újragondolásra, vagy inkább megújításra vár az állam – hatalom – erőszak hármasságának viszonyrendszere, melyben okszerűnek tűnik egy kritériumrendszerében tovább cizellált erőszaktípus, a minősített erőszak mint jogállami ismérv meghatározása.*
- 2. A fegyveres védelem jogi alrendszere töredékes, önellentmondásoktól terhelt, aminek fő alapja a tudományos rendszertan és rendszerszemlélet hiánya. Erre figyelemmel új fogalmak és elvek megállapítása szükséges, melyek talaján további hosszú távú kutatásokkal kialakítható a terület elméleti rendszertana. E körben egy hármas tagolású – alrendszeri, ágazati, szervezeti – megközelítés bevezetését javasolom, amelyen belül az állami alrendszerként, azaz közös halmazként, fogható fel a fegyveres védelem rendszere, ezen belül több szervezetet, illetve karakterükben hasonló védelmi funkciókat tömörítő részhalmazként jeleníthetők meg az egyes védelmi ágazatok, végül pedig az ágazatokon belül a szabályozásilag szintén sajátos fegyveres védelmi szervezetek szintje helyezhető el, mint különös szint.*
- 3. A fegyveres védelem rendszerének elméletét ki kell egészíteni annak jogterületi megalapozásával. E körben ki kell alakítani egy alrendszeri szintű jogi felfogást, valamint az egyes ágazatok jogi leképeződésének sajátosságait megmutatni képes szisztémát, mely akár a szabályozás megújításában is használható. Ezt a rendszertani megközelítést pedig indokolt bővíteni egy a fegyveres védelem rendszerének sajátosságaihoz jobban igazodó szemlélettel a jogállami kontroll tipológiája terén.*
- 4. Az elméleti és rendszertani megközelítés eredményeinek felhasználásával jól körvonalazhatók a jövőbeni fejlesztés főbb irányai a fegyveres védelem szabályozása tekintetében, kitzúzve egyidejűleg a további kutatások témaköreit.*
- 5. A fegyveres védelem rendszeréről és annak jogi leképezéséről kialakított elméleti-rendszertani szisztéma egyértelműen alátámasztható az 1867 és 1944 közötti polgári államfejlődés hasonló tárgyú szabályozásának szerves fejlődési tendenciáival és*

megoldásaival, így azokat a hiánypótlás célja mellett az elméleti megállapítások megalapozására is hasznosítani lehet.

2. A kutatás módszertana

Az állam fegyveres védelmével foglalkozó kutatás egyértelműen komplex kihívásokat vizsgál. A kutatás tárgya mint állami és jogi intézményösszesség nem önmagában és önmagáért való, hanem ahogy az állam egésze, a társadalomért. Ez tehát a társadalom környezetének és belsőjének változásaihoz szükségképpen igazodó és kötött összesség.

Ennek megfelelően kutatásomban szükséges volt egy *filozófiai, politikai filozófiai kitekintést* alkalmazni az erőszak, illetve az erőszak és az államfejlődés kérdéseinek tekintetében. Erre épült az *állam- és jogelméleti nézőpont* alkalmazása, hiszen kimutatásra szorult az erőszak bennerejlősége az egyes meghatározónak tartott állam- és jogfogalmak tekintetében is. Ezeket az elméleti megállapításokat aztán a *rendszerintézményi megközelítés* szintetizálta, különösen az *alkotmányjogi és funkcionális vizsgálódásokkal*. Ezek tették lehetővé az állam fegyveres védelmének, mint állami alrendszernek az intézményi és funkcionális megrajzolását. Mindezek egy széleskörű szakirodalmi vizsgálaton alapultak az egyes tudományterületek vonatkozásában, melyek mögött mindvégig ott kellett húzódnia a fegyveres védelem egyes ágazataihoz kötődő tudomány- és szakterületek eredményeire fókuszáló kitekintésnek is. Szükség volt tehát arra is, hogy *a biztonsággal foglalkozó tudományok, a hadtudományok, valamint a rendészettudományok* egyes eredményeit is megkíséreljem beemelni az elemzésbe, beleértve ebbe az egyes területek történeti kutatásának eredményeit is.

Az elméleti-rendszerintézményi megállapításokra épült a hazai vonatkozó szabályozás áttekintő elemzése. E körben az alkotmányos, a jogszabályi, a közjogi szervezetszabályozói, valamint a honvédelmi ágazatban létező belső szabályozói szint áttekintésére és értékelésére is szükség volt.

Az elméleti és rendszerintézményi elemzés mellett az értekezés karakterét egyértelműen meghatározza *a történeti szemlélet*, illetve az elvégzett rendszerintézményi *alkotmánytörténeti vizsgálatok*. Álláspontom szerint ugyanis az egyes területek történeti előzményeinek mellőzése, vagy felületes kezelése a megújítás és fejlesztés terén épp annyira tévútra vezet, mint a történelmi tradíciók túlhajszolása, vagy nem jól értelmezett megújítása. Ezt

elkerülendő, kutatásom során az első polgári korszak (1867-1944) fegyveres védelmi szabályozásának tendenciáira fókuszáltam, kiemelten kezelve a meghatározó *jogforrásokat*, valamint a *korabeli szakirodalom* kapcsolódó megállapításait.

3. Az értekezés felépítése

Az értekezés által érintett témák az alábbiak:

- az erőszak alapjellemzői és annak állami és hatalmi vonatkozásai;
- az állami erőszak mint minősített erőszak meghatározása;
- a minősített erőszak fegyveres védelmi rendszerben való megjelenése;
- a fegyveres védelem történeti és funkcionális sematizálása és alapelvei;
- az állam és jog viszonya az intézményesített fegyveres erőszakhoz;
- a fegyveres erőszak szabályozásának kikülönülése az angolszász és német jogfejlődésben;
- az állam fegyveres védelmének jogi leképezhetőségére vonatkozó megállapítások;
- az állam fegyveres védelmével kapcsolatos kontroll-tipológia;
- a kortárs hazai fegyveres védelem szabályozásának helyzetképe és lehetséges fejlesztési irányai, a fegyveres – és különösen – katonai védelem hazai előzményei az 1867 és 1944 közötti polgári időszak előtti jogtörténetben;
- a katonai védelem polgári fejlődésének 1848-as alapjai;
- az első polgári korszak fegyveres védelmi fejlődését meghatározó erőterek;
- a fegyveres – és különösen katonai – védelem polgári fejlődésének közjogi keretei és sajátosságai;
- az állam fegyveres és különösen katonai védelmének 1867 és 1944 közötti főbb szabályozási és fejlődési vonalai.

Az értekezés felépítése ezen témakörök mentén egy jól meghatározott gondolati ívet követ, amely az elméleti megállapítások és feltevések talaján egy kortárs kitekintéssel rajzolja meg a fegyveres védelem rendszerét és annak elvi alapvonalait, hogy aztán azt az első polgári korszak fegyveres és különösen katonai védelmére irányuló történeti elemzéssel próbálja alátámasztani. Ennek során a fegyveres védelem önálló állami alrendszerként kezelésén túl a történeti elemzés egyértelmű polgári fejlődési tendenciákat rajzol ki, melyek megújulását, fejlesztését a jelenlegi szabályozás sem tudja magáénak, így annak kritikai elemzéseket

követő átültetését egy lehetséges fejlesztési iránynak tekintem a kortárs kihívási és államfejlesztési tényezők figyelembevételével.

A KUTATÁS TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEINEK ÖSSZEFOGLALÁSA ÉS AZOK ALKALMAZHATÓSÁGA

1. A kutatás tudományos eredményeinek összefoglalása

Az értekezés *egyik központi feladata az állam fegyveres védelmi rendszerének elméleti megadása, kimunkálása* volt a 'nemzetbiztonság rendszerének' angolszász mintáját is figyelembe véve. Ennek érdekében az értekezés során bemutattam, hogy az állam számára nélkülözhetetlen – de nem elégséges – attribútum az erőszak, melynek intézményesült keretét az állam fegyveres védelmi rendszere adja.

Az állam fegyveres védelmi rendszerét egy történeti és egy funkcionális sémában közelítettem meg. Ennek eredményeként kimutatható az alrendszerre fejlődés íve, valamint annak általános, illetve Magyarország-specifikus felépítése, tagozódása.

Megállapításaim szerint a fegyveres védelem rendszerén belül a honvédelmi, a rendészeti és a nemzetbiztonsági ágazat vázolható fel önállóként, valamint ezeken belül az egyes katonai karakterű szervek. Itt azonban ki kell emelni, hogy a technikafejlődés és az új típusú biztonsági kihívások kapcsán mérlegelendő az ágazatközi funkciók és szervek létjogosultsága is, különösen a terrorizmus elleni fellépés és a kibervédelem, valamint fenntartásokkal a határőrizet és határvédelem terén. Erre az elméleti rendszerre építve megrajzolható az az ország-specifikus funkciófelosztás is, amely az 1989-et követő magyar sajátosságokat mutatja a belső és a külső védelmi funkciók éles elválasztásával, illetve ennek kiskapuival.

Ezzel a szisztémával megadható az állam fegyveres védelmének szabályozási tagozódása is, amelyben egyrésztől elkülönítendő az alrendszeri, az ágazati és a szervezeti szintű szabályozás, másrésztől pedig ezekhez igazodóan beazonosíthatók a jelentősebb szabályozási területek. Ezek a területek például a fegyveres védelem joga, a honvédelem joga, a rendészet joga, a nemzetbiztonság joga, valamint az ezeken belüli egyes szervezeti jogok, illetve az alrendszeri és az ágazati szinten jelentkező különös területek, mely utóbbiak szabályozási terjedelmük, vagy sajátosságuk miatt nem illeszthetők az alrendszeri, vagy ágazati szabályozásba.

A következő lépésben *az állam fegyveres védelmi rendszere tekintetében megfogalmazhatók bizonyos alapelvek*, amelyek az alrendszeri, az ágazati és a szervezeti szintet egyaránt áthatják és úgy elméletileg, mint történetileg igazolhatók. Kutatásaim alapján ezek az alapelvek a következők:

1. egyazon erőszak elve,
2. hatalommegosztás elve,
3. civil-kontroll elve,
4. jogállamiság elve,
5. operativitás elve.

Ennek az elméleti rendszernek a szemléletével készítettem egy áttekintést, vagy *láttelelet a fegyveres védelem kortárs magyar rendszeréről. Ez alapján azt állapítottam meg, hogy a fegyveres védelem hazai szabályozása terén ez a rendszerszerűség csökevényesen létezik és a különböző szintek egymásba csúsznak, összemosódnak.* Ezek a hiányosságok azonban felvethetik a hatékonyság-vesztés gondolatát is, valamint meglátásom szerint felerősítik azt a szabályozási trendet, miszerint a védelem terén többnyire az ad hoc kihívásokra adott pillanatnyi válaszok determinálják a jogalkotást. Ezek kiküszöbölése érdekében a szabályozás-fejlesztés lehetséges irányai között javaslatként fogalmaztam meg a védelmi alkotmány felülvizsgálatát; a fegyveres védelem szintjeinek megfelelő szabályozás és az ehhez szükséges revíziót; valamint a fegyveres védelem rendszerszemléletű szabályozása érdekében a béke idejű, vagy normál jogrendi feladatellátástól a normál jogrendi válságkezelésen át a különleges jogrendig ható szabályozás meghonosítását. Az ehhez párosuló intézmény-fejlesztési javaslatok a szabályozási irányokat lekövetve az alrendszeri szintű koordinációt és felügyeletet célozta a Kormány kabinetrendszerének fejlesztésével; ezt támogatandó egy valóban alrendszeri szintű szakmai apparátus kialakítását a megfelelő kormányzati státusszal, azaz a védelmi igazgatás megújítását; a kontroll körében a köztársasági elnök jogköreinek újragondolását; valamint az új típusú fenyegetések kezelésére hivatott szervek önállósítását.

Az értekezés másik fő célja a fegyveres védelem rendszerének polgári előzményire fókuszáló történeti vizsgálat volt. A történeti vizsgálat nem csak hiánypótló célt szolgált, hanem az elméleti és rendszertani megállapítások történeti alátámasztását is. A történeti áttekintésben a hangsúly a katonai védelemre került. Ezt az a történeti tényyszerűség indokolta, hogy az első polgári időszak kezdetén még a katonai védelem volt az állami erőalkalmazás archetipikus és fajsúlyos formája. A többi fegyveres védelmi ágazat ebben az időszakban

kezdett önállósulni, országos hatáskörűvé válni és a részletezőbb törvényi szabályozás körébe kerülni. Ezekhez mérten azonban a katonai védelem szabályozása már ekkor jelentős törvényi alapokkal rendelkezett és egy fokozódó fejlődési pályára állt rá, amely a történeti alkotmányba illeszkedő katonai tárgyú alaptörvények egész sorával fejlesztette az állam fegyveres védelmi rendszerét és kiterjedt több rendészeti és mai értelemben vett nemzetbiztonsági funkcióra is.

A történeti rész ezért a katonai védelemnek a korszak közjogi rendszerében való megjelenését és az erre vonatkozó szabályozók alaptörvényi jellegét, továbbá a szabályozás főbb tárgyköreit tekintette át. Ezt a megközelítést kiegészítettem a védelmi alkotmány és az állam fegyveres védelmi rendszerének kialakulására vonatkozó ágazatközi kitekintéssel is, vagyis különösen a rendészeti ágazat kibontakozásának szervezetfejlődési vázlatával, valamint a korszak végére a titkosszolgálati szféra önállósulásának főbb jeleire vonatkozó megállapításokkal.

Ezen vizsgálat főbb megállapításai a következők:

1. A katonai védelem kérdése kiemelt alkotmányossági tárgykör volt a kiegyezést követően, melynek fejlesztése folyamatosan zajlott a politikai viták ellenére is.
2. A szabályozásban megjelent a parlamentáris jogállamiság több követelménye, a hatalommegosztás erősítése, illetve az alapvető jogok törvényi szintű szabályozásának követelménye.
3. A szabályozásban előbb a töredékesség, illetve a szervezeti szabályozás túlsúlya, valamint a különös tárgyú törvények megalkotása dominált az egyazon erőszak elvének érvényesítésével. Ez utóbbi főként a katonai erő belső védelmi feladatokba történő bevonásában jelent meg.
4. A katonai védelem szabályozása kiterjedt a 19. század végén még alkotmányosan nem szabályozott területekre – mint a katonai büntetőeljárás és a katonai büntetőjog –, valamint az államfejlődésből és a technikafejlődésből következő újításokra – mint a háború esetére szóló kivételes hatalom, vagy a légvédelem törvényesítése – is.
5. A polgári korszak katonai szabályozásfejlesztésének kiteljesedését az átfogó, ágazati szabályozás megalkotása adta a honvédelemről szóló 1939. évi II. törvénycikkkel.

Az értekezés harmadik fő célja az elméleti és rendszertani megállapítások oly módon történő kiegészítése volt a történeti áttekintéssel, aminek a javasolt elméleti konstrukció történeti alátámasztása mellett annak szerves fejlődési előzményei is láthatók. E körben a fő megállapítás az volt, hogy az állam fegyveres védelmi rendszere mint állami alrendszer, lényegében a polgári államfejlődés egyik eredménye, vívmánya. Ennek fejlesztése ezért a polgári államiság fejlődését, megerősödését is szolgálja a korszerű védelem támogatása mellett.

2. A kutatás tudományos eredményeinek alkalmazhatósága

A kutatás célja elsődlegesen a rendszerszemléletű védelem-felfogás állam- és jogtudományi recepciójának segítése volt. Meglátásom szerint ugyanis a rendszerszemléletű megközelítés és védelemszervezés nélkül az állam nem lehet 'jó' és hatékony egy olyan világban, ahol a biztonság komplexitása folyamatosan erősödik és a hálózatos kihívások mellett egyre inkább vegyülnek egymással az egyes biztonsági kihívások. A 'versenyképességhez' ezért az államnak rendszerezett védelmi funkcióellátásra és átfogó, hálózatos védelemszervezésre van szüksége.

E körben a kutatás tudományos eredményeinek alkalmazhatósága a következő fejlesztési, beavatkozási irányokat határozta meg a további kutatás szükségessége mellett:

1. Mérlegelendő az állam fegyveres védelmének átfogó szabályozási felülvizsgálata és a szabályozás megújítása. Ezt a változó biztonsági környezet igényeihez igazodó, rendszerszemléletű szabályozási szemlélet kell, hogy áthassa megfelelően alkalmazva az alrendszeri, ágazati és szervezeti tagolódású szabályozási szintezést.
2. Javasolt az egyazon erőszak elvének érvényesítésére irányuló megoldások, azaz a fegyveres védelmi együttműködések különböző típusú szabályainak felülvizsgálata, fejlesztése. Ezen belül:
 - 2.1. Szükségszerű volna a fegyveres védelem egésze felől áttekinteni a lehetséges – biztonsági környezet által rövid, közép és hosszú távon indokolt – közreműködési formákat.
 - 2.2. Megfontolandó a normál jogrendi válságkezelési szabályozás felülvizsgálata.

- 2.3. A fentieket követően javasolt felülvizsgálni a különleges jogrendi szabályozást is.
3. Felülvizsgálandó mind tudományos, mind szabályozási, mind pedig szervezeti értelemben a védelmi igazgatás kérdése a fegyveres védelem rendszerének közigazgatási leképzése érdekében.
4. Újragondolandó a fegyveres védelem kontroll rendszere. E körben:
 - 4.1. Rugalmasítani javasolom a fegyveres védelemre irányuló statikus – azaz jogszabályi – kontrollt, különösen az egyes ágazatok közti közreműködői szabályok megfelelő kialakítása mentén.
 - 4.2. A statikus kontroll rugalmasításával arányosan erősíteni javasolom a dinamikus – azaz politikai, törvényességi felügyeleti, belső ellenőrzési, igazságszolgáltatási – kontrollt. E tekintetben kiemelendőnek tartom annak mérlegelését, hogy a köztársasági elnök jogkörei, lehetőségei és apparátusa is e téren megújítást nyerjen.
 - 4.3. A szintetikus – azaz a dinamikustól a statikus felé ható – kontroll tekintetében kiemelten fontosnak tartom a tudományos kutatások fokozását és intézményesítését, valamint ezen eredmények kommunikálását és átültetését a közgondolkodásba, illetve a döntéshozatalba.

A SZERZŐ TUDOMÁNYOS SZEMPONTBÓL RELEVÁNS PUBLIKÁCIÓI

1. Kötetek és jogforrás-válogatások

- [1] Farkas Ádám – Kelemen Roland (szerk.): Corpus Juris Militaris Hungarici II. Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, 2017.
- [2] Farkas Ádám – Kádár Pál (szerk.): Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai. Budapest, Zrínyi kiadó, 2016.
- [3] Farkas Ádám: Tévelygések fogságában? Tanulmányok az állam fegyveres védelmének egyes jogtani és államtani kérdéseiről, különös tekintettel Magyarországon katonai védelmére. Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, 2016.
- [4] Farkas Ádám (szerk.): Corpus Juris Militaris Hungarici I. kötet. Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, 2016.
- [5] Farkas Ádám – Kelemen Roland: A polgári Magyarország katonai büntetőjogának és igazságszolgáltatásának történeti vázlata 1867-1944. Tanulmányok a jogtörténet köréből. Győr, Széchenyi István Egyetem Batthyány Lajos Szakkollégium, 2015.
- [6] Farkas Ádám – Kelemen Roland (szerk.): Válogatás a modern magyar honvédkatonai büntető jogtörténet forrásaiból (1945-1949). II. kötet. Győr, Széchenyi István Egyetem Batthyány Lajos Szakkollégium, 2016.
- [7] Farkas Ádám – Kelemen Roland (szerk.): Válogatás a modern magyar honvédkatonai büntető jogtörténet forrásaiból (1945-1949). I. kötet. Győr, Széchenyi István Egyetem Batthyány Lajos Szakkollégium, 2015.
- [8] Farkas Ádám (szerk.): Válogatás a modern magyar honvédkatonai büntető jogtörténet forrásaiból (1867-1945). II. kötet. Budapest-Győr, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság – Széchenyi István Egyetem Batthyány Lajos Szakkollégium, 2014.
- [9] Farkas Ádám (szerk.): Válogatás a modern magyar honvédkatonai büntető jogtörténet forrásaiból (1867-1945). I. kötet. Budapest-Győr, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság – Széchenyi István Egyetem Batthyány Lajos Szakkollégium, 2014.

2. Könyvfejezetek, folyóiratcikkek és más szaktanulmányok

- [10] Farkas Ádám: A jogállamon túl, a jogállam megmentéséért: Gondolatok a különleges jogrend természetéről, jelentőségéről és helyéről a modern jogállamban. In *Iustum Aequum Salutare* 2017/4. szám 17-29. o.
- [11] Farkas Ádám: A terrorizmus elleni harc mint kiemelt ágazatközi fegyveres védelmi feladat. In *Szakmai Szemle: A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos-Szakmai Folyóirata* 2017/3. szám, 5-20. o.
- [12] Farkas Ádám: Az állam fegyveres védelmének szabályozása a magyar jogrendszerben. In *Sereg Szemle: A Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnokság Folyóirata* 2017/2. szám, 146-161. o.

- [13] Farkas Ádám: A védelmi érdekek sajátossága és jelentősége a dualista Magyarországon, különös tekintettel a háborús jogalkotásra. In Kelemen Roland (szerk.): Az első világháború sajtójogi forrásai: Sajtójog a kivételes hatalom árnyékában. Budapest, Médiatudományi Intézet, 2017, 21-33. o.
- [14] Farkas Ádám – Horváth Tibor – Padányi József – Petruska Ferenc: A Magyar Honvédség feladatai, szerepének és helyzetének jogi aspektusai a tömeges migráció kapcsán. In Tóth Péter (szerk.): Magyarország és a 2015-ös európai migrációs válság. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2017, 159-177. o.
- [15] Farkas Ádám: Adalékok az állam fegyveres védelmének rendszertani megközelítéséhez. In Honvédségi Szemle, 2017/1. szám, 44-58. o.
- [16] Farkas Ádám: Gondolatok a terrorveszélyhelyzetről. In Szakmai Szemle – A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos-Szakmai Folyóirata, 2016/3. szám, 174-189. o.
- [17] Farkas Ádám: Magyarország katonai védelmének polgári evolúciója és alkotmányos alapvonalai. In Farkas Ádám – Kádár Pál (szerk.): Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai. Budapest, Zrínyi kiadó, 2016, 11-39. o.
- [18] Farkas Ádám – Till Szabolcs Péter: A honvédelmi alkotmány és alkotmányosság alapkérdései Magyarországon. In Farkas Ádám – Kádár Pál (szerk.): Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai. Budapest, Zrínyi kiadó, 2016, 40-71. o.
- [19] Farkas Ádám – Kádár Pál: A különleges jogrendi szabályozás fejlődése és katonai védelmi vonatkozásai. In Farkas Ádám – Kádár Pál (szerk.): Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai. Budapest, Zrínyi kiadó, 2016, 275-313. o.
- [20] Farkas Ádám – Kelemen Roland: A magyar katonai büntetőjog a 19. század második felétől az 1912-es nemzeti jogalkotásig. In Szakmai Szemle – A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos-Szakmai Folyóirata, 2016/1. szám, 171-184. o.
- [21] Farkas Ádám: A fegyveres erőszak az államról és a jogról alkotott fogalmaink körében. In Államtudományi Working Papers 2016/3. szám.
- [22] Farkas Ádám: A civil kontroll a kiegyezéstől az Alaptörvényig. In Sereg Szemle – A Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnokság Folyóirata 2016/1. szám, 115-129. o.
- [23] Farkas Ádám: A magyar katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás történelmi előzményei. In Farkas Ádám – Kelemen Roland: A polgári Magyarország katonai büntetőjogának és igazságszolgáltatásának történelmi vázlata 1867-1944. Tanulmányok a jogtörténet köréből. Győr, Széchenyi István Egyetem Batthyány Lajos Szakkollégium, 2015, 17-34. o.
- [24] Farkas Ádám – Kelemen Roland: A dualista időszak katonai igazságszolgáltatása az 1912-es nemzeti jogalkotás előtt. In Farkas Ádám – Kelemen Roland: A polgári Magyarország katonai büntetőjogának és igazságszolgáltatásának történelmi vázlata 1867-1944. Tanulmányok a jogtörténet köréből. Győr, Széchenyi István Egyetem Batthyány Lajos Szakkollégium, 2015, 35-56. o.
- [25] Farkas Ádám: A nemzeti katonai büntető kodifikáció kiteljesedése: az 1930. évi II. törvény cikk. In Farkas Ádám – Kelemen Roland: A polgári Magyarország katonai büntetőjogának és igazságszolgáltatásának történelmi vázlata 1867-1944.

- Tanulmányok a jogtörténelem köréből. Győr, Széchenyi István Egyetem Batthyány Lajos Szakkollégium, 2015, 99-122. o.
- [26] Farkas Ádám: Észrevételek és javaslatok a fegyveres védelem egyes szabályozási kérdéseire az ukrán válság és a nemzetközi terrorizmus legújabb kihívásai tükrében. In Diskurzus – A Batthyány Lajos Szakkollégium Tudományos Folyóirata, 2015/1. szám, 3-15. o.
- [27] Farkas Ádám: Az állam fegyveres védelmi rendszerének kérdései a kortárs fenyegetések tükrében. In Katonai Jogi és Hadijogi Szemle 2015/1. szám, 5-51. o.
- [28] Farkas Ádám: A fegyveres – és különösen katonai – védelem jogának kikülönbözése a magyar jogfejlődésben. Áttekintés a fegyveres – és különösen a katonai – védelem jogszabályi rendszerének 1867-ig tartó hazai fejlődéséről. In MTA Law Working Papers 2015/26. szám.
- [29] Farkas Ádám: Szemléletváltást védelmi aspektusban! Gondolatok a fegyveres erő hazai polgári kontroll-rendszeréről és annak korábbi működéséről, különös tekintettel a fegyveres erő rendeltetésére és a felette kialakított alkotmányos szabályozási és hatalom-megosztási sémára, valamint a különleges jogrendi szabályozásra. In Pázmány Law Working Papers 2015/18. szám.
- [30] Farkas Ádám: A totális államtól a totális háborún át a totális védelemig. Avagy gondolatok a kortárs biztonsági kihívásokról Carl Schmitt elméleti rendszerének alapulvételével. In MTA Law Working Papers 2015/34. szám.
- [31] Farkas Ádám – Kelemen Roland: Háborús sajtószabályozás a kiegyezés védelmi jogi rendszerében. In Jog Állam Politika 2015/4. szám, 79-93. o.
- [32] Farkas Ádám: Világrend vagy amit akartok? Gondolatok a világrend alapkérdéseiről. In Nemzet és Biztonság 2015/6. szám, 120-135. o.
- [33] Farkas Ádám: Tenni vagy tettetni? Gondolatok az európai biztonság- és védelempolitika védelemgazdasági vonatkozásairól. In Hadtudomány 2014/elektronikus szám szám.
- [34] Farkas Ádám: State and its Defence as Historical Constellation: Thoughts on the Historical Improvement of Modern States' Armed Defence with Regards to Carl Schmitt's Tropes of Total State and Total War. In Kálmán János (szerk.): Legal Studies on Contemporary Hungarian Legal System. Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2014, 39-60. o.
- [35] Farkas Ádám: A magyar honvéd-katonai büntető jogalkotás 1867 és 1945 közötti természetrajzának vázolata. In MTA Law Working Papers 2014/38. szám.
- [36] Farkas Ádám: Gondolatok az állam fegyveres védelméről. In Jogelméleti Szemle 2014/2. szám.
- [37] Farkas Ádám: Do or pretend? Thoughts about the Defence Economic Relations of the European Security and Defence Policy. In Gömbös Csilla – Kálmán János – Keserű Barna Arnold (szerk.): Global and Local Issues from the Aspects of Law and Economy. 9th Batthyány Summer School Proceedings. Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2014, 156-171. o.
- [38] Farkas Ádám: A dualizmus katonai büntetőjogi vitájának nyitánya. In Iustum Aequum Salutare 2014/4. szám, 101-111. o.

- [39] Farkas Ádám: A haderő feletti parlamentáris hatalommegosztás eredeti modellje (1867-1914). In *Jogtörténeti Szemle* 2014/1. szám, 44-50. o.
- [40] Farkas Ádám: Adalékok egy rendszerváltást követő politikai gesztus megítéléséhez. In Szoboszlai-Kiss Katalin, Deli Gergely (szerk.): *Tanulmányok a 70 éves Bihari Mihály tiszteletére*. Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2013, 148-161. o.
- [41] Farkas Ádám: A hadüzenet joga. In Szente Zoltán (szerk.): *Applicatio est vita reguale*. Nemzetközi jogesetek a parlamentari jog köréből. Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2013, 76-80. o.
- [42] Farkas Ádám – Kálmán János: A katonai tevékenységek kiszervezésének nemzetközi jog és felelősségi kérdései. In Farkas Ádám – Németh Imre- Konczosné Szombathelyi Márta – Szabados Eszter (szerk.): *Optimi Nostri*. 2013/1. szám, 35-43. o.
- [43] Farkas Ádám: A totális védelemről. In Kecskés Gábor (szerk.): *Doktori Műhelytanulmányok 2013*. Győr, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2013, 153-168. o.
- [44] Farkas Ádám: A régi és új harca: a védelmi tevékenységek kiszervezése. In *Közjogi Szemle* 213/2. szám, 59-66. o.
- [45] Farkas Ádám: A katonai büntetőjogról – más aspektusból, de szintén szelíden. In *Ügyészek Lapja* 2013/3-4. szám, 79-85. o.
- [46] Farkas Ádám: A védelmi tevékenységek kiszervezésének elméleti és felelősségi alapproblémái. In *Közjogi Szemle* 2013/4. szám, 59-65. o.
- [47] Farkas Ádám – Horváth Livia: Zuhanópályán csúcsrajárva. In *De Iurisprudencia et Iure Publico*. 2013/3. szám.
- [48] Farkas Ádám: A katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás helye, szerepe, létjogosultsága az állam és társadalom rendszereiben. In *Hadtudomány* 2012/elektronikus szám.
- [49] Farkas Ádám: Jogtörténeti Adalékok a büntetőkodifikáció katonai büntetőjogi kérdéseire. In *Hadtudomány* 2012/1-2. szám, 112-125. o.
- [50] Farkas Ádám: Észrevételek és javaslatok az anyagi büntetőkodifikáció katonai vetületeire. In *Diskurzus – A Batthyány Lajos Szakkollégium Tudományos Folyóirata* 2012/1. szám, 30-38. o.
- [51] Farkas Ádám: Requiem a magyar nemzeti katonai büntetőjogért, avagy adalékok a hazai katonai büntetőjog szovjetesítésének történetéhez. In *Diskurzus – A Batthyány Lajos Szakkollégium Tudományos Folyóirata* 2012/különszám, 46-59. o.
- [52] Farkas Ádám: Szemléletváltás védelmi aspektusban? In *Diskurzus – A Batthyány Lajos Szakkollégium Tudományos Folyóirata*, 2011/1. szám, 34-42. o.
- [53] Farkas Ádám: A katonai bűncselekmények dualizmuskori törvényi szabályozásának áttekintése. In *Diskurzus – A Batthyány Lajos Szakkollégium Tudományos Folyóirata*, 2011/2. szám, 28-38. o.
- [54] Farkas Ádám: „Van-e új a nap alatt?” Avagy a katonai bűncselekmények törvényi szabályozásának módosulásai a XX. században és egy lehetséges változtatási javaslat. A Legfőbb Ügyész által Kozma Sándor emlékére a 2011. évre kiírt tudományos pályázatra leadott és a Katonai Főügyészség különdíjával jutalmazott pályamunka bővített és átdolgozott változata. Budapest, Magyar Katonai Jogi és

Hadijogi Társaság, 2011. (<http://www.hadjog.hu/wp-content/uploads/2013/04/Farkas-%C3%81d%C3%A1m-Kozma-p%C3%A1lyamunka-2011.pdf>)

- [55] Farkas Ádám – Kálmán János – Keserű Barna Arnold – Aradi Csilla – Pataki Anita: A formálódó világrend és Magyarország. In Keserű Barna Arnold (szerk.): Quot capita tot sententiae. I. Győr: Széchenyi István Egyetem Batthyány Lajos Szakkollégium, 2010, 128-194. o.
- [56] Farkas Ádám – Horváth Livia – Kálmán János: Adalékok a katonai tevékenységek kiszervezésének megítéléséhez. In Keserű Barna Arnold (szerk.): Quot capita tot sententiae. I. Győr: Széchenyi István Egyetem Batthyány Lajos Szakkollégium, 2010, 220-242. o.
- [57] Farkas Ádám: Az első önálló magyar katonai büntetőtvénycsok megalkotásának története. In Sulyok Gábor (szerk.): Optimi Nostri 2009. Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2009, 112-142. o.

3. Recenziók, portrék és más közlemények

- [58] Farkas Ádám: Válogatás a Minisztertanács 1867 és 1944 közti jegyzőkönyveiből a honvédelmi és katonai tárgyú napirendeokről. In Vélemények a katonai jog világából 2018/1. szám. (Letöltve: 2018.01.13. <http://www.hadjog.hu/wp-content/uploads/2018/01/2018-1-Farkas.pdf>)
- [59] Csiha Gábor – Farkas Ádám: Sorsformáló katonajogászok nyomdokain: Kovács Tamás altábornagy úr munkásságának helye és szerepe a magyar katonai büntetőjog formálásában részt vevő modern magyar katonajogászok panteonjában. In Vóko György (szerk.): Tiszteletkötet Dr. Kovács Tamás 75. születésnapjára. Budapest, Országos Kriminológiai Intézet, 2015, 15-32. o.
- [60] Farkas Ádám: Az önálló katonai hírszerzés és kémelhárítás létrejöttének szervezet- és személyzettörténete Szakály Sándor tollából. In Vélemények a katonai jog világából 2016/1. szám.
- [61] Farkas Ádám: Az önálló katonai hírszerzés és kémelhárítás létrejöttének szervezet- és személyzettörténete Szakály Sándor tollából. In Jogtörténeti Szemle 2015/2. szám, 55-57. o.
- [62] Farkas Ádám: Egy külső szemlélő második világháborús Magyarország-képe. Paul Lemaire: „A saadság hídjá” című visszaemlékezéséről. In Honvédségi Szemle 2015/6. szám, 153-154. o.
- [63] Farkas Ádám: Mert a honvédelem nemzeti ügy... In Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás. 2014/1. szám, 226-230. o.
- [64] Farkas Ádám: Nánási László: A magyar királyi ügyészség története 1871-1945. In Jog Állam Politika 2013/1. szám, 205-208. o.
- [65] Farkas Ádám: Gondolatok a táborok évszázada kapcsán. In Jog Állam Politika 2013/3. szám, 149-156. o.
- [66] Farkas Ádám: Egy második világháborús tábornoki sors jogtörténeti kérdései. Észrevételek és gondolatok Szombathelyi Ferenc vezérezredes megítéléséhez. In Diskurzus – A Batthyány Lajos Szakkollégium Tudományos Folyóirata, 2013/különszám, 16-23. o.

- [67] Farkas Ádám: A szuverén védelme. Gondolatok a Nemzeti Közszerológati Egyetemen szervezett, az Országgyűlési Őrségről szóló mőhelykonferencia kapcsán. In Katonai Jogi és Hadijogi Szemle 2013/1. szám, 173-185. o.
- [68] Farkas Ádám: Rendkívőli idők, rendkívőli adók... A hadiváltság és a rokkantellátási adó intézménye az I. világháborút követő években. In Rubicon Online Plusz 2012.
- [69] Farkas Ádám: Requiem helyett memento. Gondolatok az 1912. évi katonai jogi kodifikáció 100. évfordulójára Győrött rendezett konferencia kapcsán. In Jogtörténeti Szemle 2012/2. szám, 65-67. o.